

Gergely Jenő

G.W. ALLPORT-P.E. VERNON-G. LINDZEY: ÉRTÉKBEÁLLÍTÓDÁS TESZT
ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI

Az értékorientáció kutatása a szociálpszichológia egyik speciális területének tekinthető. Maga az érték kutatás első-sorban filozófiai, szociológiai és pszichológiai összefüggésekben kutatható. Mindhárom tudományterületen a hagyományos felfogás szerint az érték és az értékrendszerek feltárása, leírása, típusokba rendezése és működésük jelentőségének a megértése kerül a vizsgálódások középpontjába. /6, 7, 8/

Az érték lényegében olyan szubjektív ítélleti viszony a valósághoz, amely a cselekvés és döntés meghatározójává válik. Az érték úgy válik orientatív jellegűvé, ahogyan az érték szubjektívvé válik. Az egyes értékek nem különállóan, hanem egymással összefüggésben egymásnak alá-, fölé-, mellérendelve rendszerként irányítják az egyes ember /csoport, nagyobb közösség/ döntéseit, tevékenységeit. Ha az egyének által követett, vallott értékek vizsgálatába fogunk, akkor ezek az értékek rövidesen értékrendszerekké állnak össze a szemünkben. Egyértelművé válik, hogy az egyéneknek illetve az egybeeső értékválasztás alapján elkülöníthető csoportoknak az egyik értékről alkotott véleménye nem független a másik, harmadik vagy sokadik értékről vallott véleményétől. Az egyes értékek elfogadása, elutasítása, illetve értelmezése szorosan összefügg egymással. /4, 5, 9, 18/

Értékrendszernek tehát azt a szerveződési szisztémát nevezhetjük, ahogyan az egyes értékek egységes rendszerre állnak össze. Az értékrendszer ugyanúgy a személyiség összehangolt életvitelében realizálódik, mint ahogy a pszichikum bármelyik többi működése is csak az egységes egész működéseként fogható fel. /1, 10, 17, 23/

Az értékek tárgyai, melyekre az értékelés irányul számos viszonyulást, sokféle interiorizálást, belsővé tételt tesznek lehetővé. /2; 3, 19, 20, 21/

Az értékelő tevékenységben az értékek azonosságának vagy különbségének a kiiktatása az értékelő rendszer működésére utal. Az értékrendszer tehát az a mechanizmus, amely az alapértékek szerint az egyes értékekhez való viszony formáit egységesen meghatározza, rendezi. Ha tehát azokat a tényezőket keressük a személyiségben, amelyek választásait, döntéseit, cselekvéseit irányítják, amelyeknek jelentőségéért a szubjektum a felelős, azoknak alapmechanizmusként való működését úgy kell tekintenünk, mint egy egységes értékrendszert. Ebből a szempontból nem az egyes értékek meglétének vagy hiányának tanulmányozása, hanem az egyes emberben való szerveződésük vizsgálata a döntő. Az értékrendszerek vizsgálata az érték-tartalmak különbözőségére, de mindenekelőtt azok egységességére vonatkozik. Az értékrendszer vizsgálata szükségképpen azoknak a tényezőknek a körére vonatkozik, melyek az értékek tekintetében a személyiség specifikus rendszerét alkotják. Ennek alapján beszélhetünk ideológiai, világnézeti, vallásos vagy materialista stb. értékrendszerről. Az értékrendszerek belső tartalmi rendje további értékegyüttesek tanulmányozását teszi lehetővé. Az értékegyüttesek vizsgálata akkor válik fontossá, amikor arra vagyunk kíváncsiak, hogy saját értékrendszerünk hogyan viszonyul életünk fontos eseményei alapján mások hasonló értékmegnyilvánulásaihoz. Ebből a szempontból vizsgálva az értékrendszer jelentőségét, azt tapasztaljuk, hogy az egyén társadalmilag lényeges döntéseinek, cselekedeteinek szabályozásában az oly általánosnak tűnő értékrendszer, hogyan válik a személyiség értékorientáló jellemzőjévé. Az értékorientáció tehát az értékek összekapcsolódását megszabó, személyes és társadalmi összefüggésbe hozható viselkedéseknek vagy magatartásoknak működési mechanizmusát tárja fel. Az ér-

tékorientáció tehát úgy fogható fel a személyiség viszonyulási rendszerében, mint az értékek összekapcsolódását meghatározó mechanizmus. /12, 13, 14, 16, 22/

AZ ÉRTÉKORIENTÁCIÓ VIZSGÁLATA

Az értékorientáció tanulmányozásán azt értjük, hogy a tanuló életének egységét nagy részben vagy egészében azoknak az értékeknek a követése biztosítja, amelyet az értékrendszerek osztályba sorolásának egyikével jelölünk meg. Ebben a tekintetben két jelentős pszichológiai vizsgáló eljárása érdemel figyelmet. Az egyik /1, 24/ Morris, C.W., /1956./, a másik Spranger, E., /1923./ által összeállított értéktipológia. Allport-Vernon-Lindzey /1956./ a sprangeri értékfelosztást választja az értékírányulások tanulmányozásához. A szerzők szerint Spranger úgy ítéli, hogy az emberi élet hat fő értéktípust rejt magában, ezek különböző mértékben vonzó erőt gyakorolnak az emberekre, akik életük egységét az egyes választások arányainak megfelelően építhetik fel. /15, 24/ Spranger nem azt állítja, hogy hat alapvető embertípus létezne. Tipológiája az értékek, nem pedig az értékeket választó személyek tipológiája. Azt sem állítja, hogy az értéktípusok szükségképpen kedvezőek, de azt sem, hogy azok tiszta formában felfedezhetők. Véleménye szerint az értékválasztás sokkal inkább olyan séma, amely révén azt tudjuk megállapítani, hogy a vizsgált személy a választott sémáknak megfelelően hogyan szervezi egységbe az életét. A teszt eredeti formájában bemutatja az elméleti, a gazdasági, az esztétikai, a szociális, a politikai és a vallásos emberképet. Az eredeti szerkezeten hat éves kísérletezéssel olyan változtatásokat eszközöltünk, melyeknek segítségével a vallásos ideáltípus helyére társadalmunk kulturális és művelődési értékeivel való azonosulás tartalmi vonatkozásait helyeztük. Az elővizsgálatok tapasztalatai alapján megállapítottuk, hogy a teszt eredeti gondolati gyökerei a hazai kultúrában is kifejezhetők, megfelelő tartalmi és nyelvi változtatások segítségével.

Értékeléséhez a teszt statisztikai módszerét alkalmaztuk.

A VIZSGÁLT MINTA ÉS A HIPOTÉZISEK

Vizsgálatunkat egy kereskedelmi szakközépiskolában végeztük. Összesen 161 tanuló adatát dolgoztuk fel számítástechnikai segédlettel. A teszt adatait az értékelő szempontok alapján gyakorisági táblázatba rendeztük, majd elvégeztük a teszt I. és II. részére vonatkozó számításokat. Az adatok feldolgozásakor kiszámítottuk az átlagértékeket és az egyes értékkörök nyerspont értéktartományait. Az elemzés során korrelációs matrixot készítettünk, abból a célból, hogy az értékkörök függetlenségét megvizsgáljuk. A kapott adatokat táblázatokba rendeztük.

Hipotéziseink a teszt általános adataira vonatkozóan a következők:

- életkortól függőnek tartjuk az egyes értékkörök rivalizálását, akkor, ha minden egyes értékkör itemével ütközik;
- a fiúk és lányok értékválasztásaiból adódó rangsorokat eltérőnek véljük;
- az egyes értékkörök egymástól jól elkülönülő értékorientációt tükröznek;
- a vizsgált minta /kereskedelmi szakközépiskola/ sajátosságainak figyelembevétele alapján arra következettünk - munkahipotézisként -, hogy első helyen a gazdasági értékorientáció áll.

Az adatokat az utóbbi hipotézis alapján elemezzük, és az összegzés során erre a megállapításra már külön nem térünk ki. Célunk, elsősorban az, hogy kipróbáljuk a Magyarországon még nem használt értékbeállítódás tesztet. Feladatunk az, hogy egy általános szakközépiskolai életet élő fiatalok adatait megfelelő értékelési szempontok alapján feldolgozzuk és elemezzük.

A TESZTADATOK ELEMZÉSE

A teszt értelmezése arra a vizsgálati feltevésre épül, mely szerint két alternatíva közül az egyiket előnyben kell részesíteni.

Először a leányok adatait elemezzük.

A teszt szerkezetének megfelelően végezzük az adatok elemzését. Először a gazdasági értékeket vizsgáljuk meg abból a szempontból, hogy milyen mértékben preferáltak az elméleti értékekhez képest. Azt tapasztaljuk, hogy a leányok a gazdasági értékekkel szemben kissé előnyben részesítik az elméleti értékeket úgy, hogy a kijelentések tartalmának megfelelően erősen differenciálnak. Abban az esetben, ha arról van szó, hogy a tudomány elméleti jellege domborodjék ki, vagy éppen azok gyakorlati megvalósítása, akkor az elméleti orientációt részesítik előnyben. Hasonló tendencia figyelhető meg akkor is, ha az elmélet és gazdaság konfliktusáról van szó. Ez abban nyilvánul meg, hogy inkább az elmélet szerepét kidomborítják, a gazdasági élet gyakorlatiasságával szemben. A táblázatból könnyen kiolvasható, hogy a leányok adatai kedvezőbbek mint a fiuk adatai. Ez azzal függ össze, hogy a fiuknál inkább a gazdasági orientáció játsza a vezető szerepét. Tapasztalataink szerint a gazdasági értékekre történő orientálás az elméletre építkezéssel ellentétesen éppen fordítva valósul meg. Kereskedelmi szakközépiskolás tanulóink esetében tehát, a gazdasági és elmélet értékek körében sajátos ellentmondás tapasztalható. Abban az esetben, ha fiuk és leányok adatait együttesen értelmezzük, akkor kiderül, hogy a lányok adatai a minta átlagát kedvezőbb irányba módosítják, mint a fiuké.

A gazdasági értékeket az esztétikai értékekkel összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy az értékekben való állásfoglalás inkább abban nyilvánul meg, hogy jobban elvetik a gazdasági értékeket, mint az esztétikaiakat. Ez abban az ellentmondásban nyilvánul meg, hogy ugyanolyan magas százalékban részesítik előnyben, mint amilyen mértékben el is utasítják a gazdasági értékeket, úgy, hogy inkább előnyben részesítik az

esztétikai értékeket, mint a gazdaságiakat. A leányok adatai arra engednek következtetni, hogy nincs mindenben olyan egyetértés az esztétikum körében, mint ahogyan azt feltevéseink alapján elvárnánk.

Abban az esetben, ha a gazdasági értékeket a szociális értékekkel vetjük össze, akkor azt tapasztaljuk, hogy inkább a szociális értékeket részesítik előnyben, mint a gazdaságiakat. Kereskedelmi szakközépiskolában tanuló leánytanulóink, tehát nagyobb szociális aktivitást tanusítanak, mint amelyet szakmai orientációjuk alapján elvárnánk. Abban az esetben, ha a szakmai értékorientálódást vesszük figyelembe, fel kell figyelnünk arra, hogy a gazdasági orientáció, mint szakma-specifikus jelleg nem válik el az iskolai képzés által megkövetelt elméleti, esztétikai és szociális értékektől. Abban az esetben, ha a gazdasági orientációt a politikai értékek körével vetjük egybe, akkor azt tapasztaljuk, hogy a gazdasági értékek a politikai értékeknél jóval kedvezőbb rangot kapnak. A leányok politikai, társadalmi, közéleti aktivitása nyilvánvalóan összefügg a deklarált adatokkal.

Amennyiben a gazdasági értékeket a kulturális értékekkel - nemzeti kulturánk és a nemzetközi kultúra történeti értékeivel - hasonlítjuk össze, akkor azt tapasztaljuk, hogy a gazdasági értékek sokkal kedvezőbb rangot vívnak ki maguknak, mint a kulturális értékek. Az ide vonatkozó adatokat az 1.sz. táblázat tartalmazza. A vizsgálat tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a gazdasági értékek kizárólagosan a politikai és kulturális értékekkel szemben élveznek előnyt. A fiuk esetében is hasonló tendencia figyelhető meg kevésbé árnyalt formában.

Tapasztalatok alapján megfigyelhető, hogy az egyes osztályok között bizonyos differenciált értékpreferencia nyilvánul meg. Éppen ezért a következő elemzési szempontok szerint, a következő sorrendben tesszük vizsgálat tárgyává a deklarált értékeket: elméleti, gazdasági, esztétikai, szociális, politikai és kulturális. Vizsgáljuk meg osztályonként az értékek alakulását fiuk és leányok adatainak bemutatása alapján.

A teszt I. része

Értékkörök

	ELMÉL	GAZDA	ESZTÉ	SZOCI	POLIT	KULT
1.osztály						
Fiuk	16,50	18,03	19,83	20,34	11,54	13,76
Lányok	17,45	17,92	21,81	17,27	11,85	13,70
Együtt	17,12	17,96	21,11	18,35	11,74	13,72
2.osztály						
Fiuk	15,25	18,79	22,63	20,20	11,21	11,92
Lányok	14,52	18,59	21,63	19,26	12,67	13,33
Együtt	14,72	18,64	21,90	19,51	12,28	12,95
3.osztály						
Fiuk	14,75	16,97	21,72	20,91	11,62	14,04
Lányok	14,70	17,33	22,80	19,38	12,69	13,10
Együtt	14,71	17,27	22,61	19,65	12,50	13,26
4.osztály						
Fiuk	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Lányok	15,00	17,67	23,00	19,17	11,56	12,61
Együtt	15,00	18,67	23,00	19,17	11,56	12,61
Össz.oszt.						
Fiuk	15,56	17,94	21,30	20,48	11,46	13,27
Lányok	15,23	17,95	22,36	18,92	12,35	13,19
Együtt	15,30	17,95	22,13	19,25	12,15	13,21

1.sz. táblázat

1. osztály

1. osztályban a leányok 17,45 %-a jelöli az esztétikai értéket az első helyen. A fiuknak 16,5 %-a helyezi első helyre az elméleti értékkört. A gazdasági érték leányoknál 17,92 %-ban, fiuknál 18,3 %-ban került az első helyre. Az esztétikai értékek a leányok esetében 21,81 %-ban, a fiuk esetében 19,83 %-ban oszlanak meg az első helyen. A szociális értékek érdekes alakulására utal az a tény, hogy a leányok 17,27 %-a helyezi előtérbe, a fiuk esetében ez az érték 20,34 %.

A politikai értékek esetében a leányok és fiuk adatai között csekély különbség figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy a leányok 11,85 %-a, míg a fiuknak 11,54 %-a helyezi első helyre a politikai értékeket. A történeti és kulturális értékek esetében hasonló tendencia figyelhető meg a leányok 13,7 %-a, míg a fiuk 13,76 %-a helyezi első helyre ezen értékeket. Az ide vonatkozó adatokat az 1. és 2.sz. táblázat, illetve 3., 4.sz. táblázat tartalmazza részletesebben. Az összesítő táblázat adatai az elemzéshez szolgáltak kiindulópontként.

2. osztály

Az előbbi értékelési sorrendtől eltekintve, arra az értékrangsorra összpontosítjuk a figyelmünket, amely 1. és 2. osztály adatai között eltérést tükröznek. Szembetűnő, hogy a történeti, kulturális értékek a fiuk esetében közel 2,0 % értékkel zuhan, míg a leányoké, alig változik. A politikai értékek esetében azt figyelhetjük meg, hogy a társadalmi aktivitás iránti fogékonyság emelkedik, míg a fiuknál csökken. Az elméleti érdeklődés a leányok esetében 1. osztályhoz képest szintén csökkenő tendenciát mutat, mint a fiuknál. A két érték között azonban eltérés van. A leányok sokkal kisebb fogékonyságot tanúsítanak az elméleti kérdések iránt, mint a fiuk. Feltűnő, hogy 1. osztályhoz képest a leányok elméleti kérdések iránti beállítódása sokkal kedvezőtlenebbül változik mint a fiuké. Ezzel szemben a gazdasági érdeklődés tendenciája az 1. osztályhoz viszonyítva kedvezőbb irányba tolódik el, mint a fiuké, annak ellenére, hogy a leányok ada-

tai is kedvező irányba tolódnak el. A szociális értékek iránti fogékonyság a lányok esetében kedvezőbben alakul, mint 1. osztályban, de még így is elmarad a fiuk preferenciája mögött. A fiuk szociális értékek iránti vonzalma 1. osztályhoz viszonyítva közel változatlan marad. Szembetűnő változás az esztétikai értékek körén belül az, hogy 2. osztályban a lányok fogékonysága valamelyest csökken, a fiuké viszont jelentősen emelkedik. A korábbi vizsgálati adatok /1. Csirszka/ szerint, az esztétikai érték ebben a szakágban nincs ilyen kitüntetett helyen. A fiuk, lányok adatait elemezve azt tapasztaljuk, hogy az értéksorrendben jelentős eltérés kedvező irányba csak a gazdasági, esztétikai és szociális értékkörökben tapasztalható. Az elméleti, a politikai és a kulturális értékek nem mutatnak az 1. osztályhoz képest kedvező változást.

3. osztály

3. osztályra általában azt várjuk, hogy a kereskedelmi szakközépiskolai képzés sajátos vonásai fölerősítik a gazdasági, szociális és politikai értékek körét is, a már amúgy is kiemelkedő szerepet játszó értékek körén kívül. A lányok és a fiuk adatait összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy az esztétikai érték valóban a rangsor első helyére kerül. A lányok esetében a 2. osztályhoz képest, az 1. osztályhoz viszonyítva is rendkívül kedvező értéket vesz fel. Az a tény, hogy a lányoknál emelkedik, a fiuknál valamelyest csökken az esztétikai értékek preferenciája, az arra utal, hogy még mindig változásban van az esztétikumhoz való viszony alakulása. Kedvezően alakul a szociális értékek iránti fogékonyság, amely lányoknál valamelyest, fiuknál jelentősebb mértékben változik kedvező irányba. A gazdasági értékek a lányok esetében az első három évfolyamot vizsgálva, a legalacsonyabb szintre zuhan. Ez azt jelenti, hogy a gazdasági értékek köre a szakképzés specifikumaival kevésbé hangolódik össze, mint az előbb említett két érték köré. A politikai értékek a lányok esetében változatlanok maradnak, a fiuknál emelkedik. Ez feltehetően arra utal, hogy a politikai értékek iránti fogékonyságot középiskolás korban kisebb intenzitással valósítják meg a pedagógiai és közéleti gyakorlatban, mint ahogyan azt elvárnánk.

Az elméleti érdeklődés a lányok esetében a 2. osztályhoz képest emelkedik, de az első osztályhoz viszonyítva csökken. Fiúk esetében az elméleti érdeklődés kedvezőtlen alakulását követhetjük nyomon. 3. osztályra a legalacsonyabb szintre zuhan. Az adatokat a történeti, kulturális örökségünk iránti érzékenység szempontjából vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a lányok esetében a kultúra iránti fogékonyság 3. osztályra a legalacsonyabb szintre zuhan, a fiúk esetében a legmagasabbra emelkedik.

4. osztály

Az adatok szerint 4. osztályos tanulók a 3. osztályos tanulók szintjén állnak, valamennyi értékkört figyelembe véve. Azért nem elemezzük külön adatainkat, mert lényeges eltérések nem tapasztalhatók. Arra a következtetésre jutunk, hogy a 3., 4. osztályos tanulók adatait összevontan is értelmezhetjük volna.

Az összesített adatok elemzése

Az első, második és harmadik osztály adatait a fiúk, lányok adatainak átlagolása alapján számítottuk ki. Ebből a szempontból azt érdemes tanulmányoznunk, hogy az értékek rangsora az adatok alapján hogyan alakul első, második és harmadik osztályban.

Első helyen 1., 2. és 3. osztályban egyaránt az esztétikai értékek állnak, mégpedig az osztályok sorrendjének megfelelő százalékos emelkedésben. Ez a tény arra utal, hogy kereskedelmi szakközépiskolai tanulóink legkedvezőbb prioritást az esztétikumnak biztosítanak. Második helyen a szociális, társadalmi érintkezés iránti értékek állnak. Ugyan abban a sorrendben, mint ahogyan az esztétikai értékek esetében tapasztaltuk. A szakmai képzés céljainak leginkább megfelelő értékek az ún. gazdasági beállítódások alapján formálódó értékkörök sajátos változásról tanuskodnak. A legkedvezőbb pozíciót második osztályban vesz fel ez az érték, míg a legkevésbé előkelő helyen 3. osztályban áll, annak ellenére, hogy a gazdasági értékkör mindhárom osztályban megtartja harmadik ranghelyét. Az előbbi

három értékkörből elvárva funkcionál az elméleti, politikai és kulturális értékek iránti vonzalom. Az elméleti kérdések iránti fogékonyság megelőzi úgy a kulturálist, mint a politikait. Az elméleti értékek preferálása esetén szembetűnő, hogy 1. osztályban a legmagasabb, 2. és 3. osztályban azonos értéket vesz fel, azaz változatlan marad. A kulturális értékek rendkívül sajátos pozíciót vesznek fel. Első osztályban a legmagasabb, 3. osztályra csökken, legalacsonyabb szintre a 2. osztályban kerül. A kultúra és történeti múlt iránti fogékonyság merev, alig mozduló értékrendet tükröz. A politikai értékek világa fokozatos és kedvező változáson megy végbe, annak ellenére, hogy a többi értékhez viszonyított ranghelyük a legkedvezőtlenebb. A politikai, társadalmi, közéleti kérdések iránti fogékonyság alakulása aligha tükrözi azokat az erőfeszítéseket, melyek a társadalom gyakorlatában és a pedagógia praktikumában megvalósul.

Összegezzük a teszt adatait azt mondhatjuk, hogy az értékek rangsorában az 1., 2. és 3. osztályos fiúk és lányok adatait összevontan elemezve eltérést nem tapasztalunk. Ez természetesen a ranghelyek alakulására vonatkozik. Természetesen az adatokat abból a szempontból is kell elemeznünk, hogy hogyan alakul az értékek preferenciája a mindennapi életben. Ez azonban további vizsgálódást igényel. Az összevont adatok a 3.sz. táblázaton is szerepelnek. Az előbbi adatok kontrollját akkor tudjuk teljesen elvégezni, ha az ún. kettes típusú kérdések áttekintésére is vállalkozunk. /2.sz. táblázat/

A teszt II. részének elemzésekor az adatokat fiúk, lányok és évfolyamok bontásában mutatjuk be.

Az adatok rangsorolás alapján kerültek feldolgozásra. A rangsorolások átlag eredményeit százalékként, az egyes értékkörökre vonatkozóan.

Az esztétikai orientáció az első osztályos fiuknál megőrzi szerepét és továbbra is az első helyen marad. Hasonlóan alakul az első osztályos lányok adatsora is. A fiúk esetében második helyre a szociális értékek kerülnek. Lányok esetében az érték valamivel elmarad a fiúk adatai mögött, de hasonló módon értelmezik a szociális értékeket, mint a fiúk. A harmadik hely a fiúk esetében a gazdasági értékkörökre vonatkozóan

A teszt II. része

Értékkörök

	ELMÉL	GAZDA	ESZTÉ	SZOCI	POLIT	KULT
1.osztály						
Fiuk	14,16	16,73	19,50	18,16	15,29	16,16
Lányok	14,25	17,11	19,14	17,31	15,92	16,28
Együtt	14,22	16,98	19,26	17,61	15,70	16,24
2.osztály						
Fiuk	15,45	17,02	19,69	17,87	14,17	15,81
Lányok	13,68	17,30	19,28	17,97	15,43	16,34
Együtt	14,15	17,23	19,39	17,94	15,09	16,20
3.osztály						
Fiuk	13,33	16,48	20,73	16,91	15,09	17,45
Lányok	13,50	17,39	19,48	17,53	15,39	16,72
Együtt	13,47	17,23	19,70	17,42	15,33	16,85
Össz.oszt.						
Fiuk	14,30	16,74	19,94	17,68	14,88	16,46
Lányok	13,76	17,42	19,21	17,78	15,40	16,44
Együtt	13,88	17,27	19,37	17,76	15,29	16,44

2.sz. táblázat

alakul kedvezően. A lányok adatai szerint is a gazdasági értékek kerülnek a harmadik helyre. A teszt első részéhez viszonyítva a korábban negyedik helyen lévő elméleti beállítódást, úgy a fiúk, mint a lányok esetében felváltja a kulturához való viszony kedvező alakulása. A politikai értékkör ötödik helyre kerül úgy a fiúk, mint a lányok esetében, hatodik helyre az elméleti értékorientálódás kerül.

Második osztályban a lányok adatai és a fiúk adatai azt bizonyítják, hogy az előbbi rangsor megmarad az első osztályhoz képest. Kivételt képez az elméleti és politikai orientálódás helycseréje a fiúk esetében. Együttesen szemlélve a második osztályos tanulók adatait azt látjuk, hogy hasonló tendencia figyelhető meg, mint első osztályban.

Harmadik osztályra érdekes változás megy végbe. Az értékorientálódásban első helyre kerül a fiúk esetében az esztétikai érték és második helyre kerül a kulturális értékekhez való viszony. Megfigyelhető, hogy a szociális értékek köre valamelyest csökken, de megmarad a harmadik helyen, negyedik helyre felzárkózik a gazdasági értékorientálódás. Ötödik helyen marad a politikai értékkör és a hatodikra kerül az elméleti beállítódás.

Harmadik osztályban a lányok adatai hasonló tendenciát tükröznek a korábban megszokott adatokhoz viszonyítva. A rangsor a fiukéhoz képest nem változik. Az eltéréseknek lényeges szerepük nincs a fiúk, lányok adatainak további elemzésekor.

A teszt II. részére általános értékelési szempontok alapján a következőket mondhatjuk: a tendenciák az egyes értékkörök választására vonatkozóan csak annyiban mutat eltérést az évfolyamok adatait összehasonlítva, hogy három értékkör mozgása figyelhető meg, az elméleti, politikai és a kulturális. Tapasztalatként állíthatjuk, hogy a legnagyobb vonzerő az esztétikum körében található. Második helyen a szociális, társas-közösségi értékek szerveződnek. Az előbbi kettőhöz felzárkózik a kulturához való kedvező értékelő viszony alapján, a műveltség, kultúráltság értékrendje. Jelentős változás a teszt I. részéhez képest, hogy a politikai kérdések iránti fogékonyság kedvezőbb alakuláson megy át, mint a teszt I. részében. Ezzel a politikai értékek iránti vonzalom erősödéséről beszélhetünk. Az iskolai tanulással összefüggő elméleti kérdések iránti beállítódás a hat értékkörön belül fokozatosan az utolsó helyre kerül.

Az adatokat elemezve azt a tapasztalatot szűrhetjük le, hogy az értékebeállítódást minősítő teszteljárás megfelelően hívja a vizsgált értékek egyes itemeit.

Összegyezve a teszt I. és II. részére vonatkozó adatokat azt látjuk, hogy a differenciálás mértéke az egyes értékek között nem szélsőséges, hanem folytonos átmenet alapján jön létre. A teszt reliabilitására vonatkozó vizsgálatokat nem végeztük el, de az adatok, a szórásstartomány alapján arra enged következtetni, hogy megfelelő. A továbbiakban a 3. és 4. sz. táblázat adatait elemezzük.

A 3.sz. táblázat arra vonatkoztatóan ad felvilágosítást, hogy az egyes értékkörök minimum-maximum értékei alapján milyen átlag, milyen értéktartományt hoz létre. Az értéktartományokat elemezve láthatjuk, hogy 18-tól 62 pontig terjedő tartományon belül:

- 18-as tartomány 33-as átlaghoz kapcsolódik /+, -/ és a politikai értékekre vonatkozik.
- 21-es tartomány 36-os átlaghoz kapcsolódik /+, -/ a kulturális értékek esetében.
- 22-es tartomány 44-es átlaghoz kapcsolódik /+, -/ a szociális értékek esetében.
- 25-ös tartomány 42-es átlaghoz kapcsolódik /+, -/ a gazdasági értékek esetében.
- 30-as tartomány 48-as átlaghoz kapcsolódik /+, -/ a gazdasági értékek esetében.
- 34-es tartomány 34-es átlaghoz kapcsolódik /+, -/ az elméleti értékek esetében.

Tehát a teszt adatok elemzésekor a nyers pontszámok átlagai a vizsgált kereskedelmi szakközépiskolás tanulók esetében, a hozzátartozó tartománnyal összekapcsolva azt jelzik, hogy az egyes tanulók átlagai mennyire térnek el a vizsgált populáció átlagértékétől.

A 4.sz. táblázat adatai azt jelzik, hogy a vizsgált változók között milyen összefüggés áll fenn. A táblázatból leolvasható, hogy az egyes értékek adatai szerint az értékkörök egymástól függetlenek. Ez azt jelenti, hogy a tanulmányozott értékek nem fedik egymást, azaz nem erősítik, vagy nem gyengítik azok kölcsönhatásait.

A táblázat adatait /4.sz./ úgy a fiuk, mint a lányok esetében megfelelő biztonsággal használhatjuk.

A teszt összevont adatai

Sor	N	Maxi- mum	Mini- mum	Átlag	STD.szor	STD.hiba	Tarto- mány
1	161	52,0	18,0	34,5776	4,8421	0,3816	34,0
2	161	55,0	30,0	42,0497	4,6995	0,3704	25,0
3	161	62,0	32,0	48,9565	5,0004	0,3941	30,0
4	161	54,0	32,0	43,9565	4,1583	0,3277	22,0
5	161	43,0	25,0	33,8571	3,6672	0,2890	18,0
6	161	46,0	25,0	36,5404	4,2131	0,3320	21,0

3.sz. táblázat

A teszt korrelációs mátrixa

	VLT. 1	VLT. 2	VLT. 3	VLT. 4	VLT. 5	VLT. 6
VLT 1	1,000 /161/	-0,164 /161/	-0,200 /161/	-0,244 /161/	-0,212 /161/	-0,298 /161/
VLT 2	-0,164 /161/	1,000 /161/	-0,419 /161/	-0,244 /161/	-0,054 /161/	-0,135 /161/
VLT 3	-0,200 /161/	-0,419 /161/	1,000 /161/	-0,155 /161/	-0,252 /161/	-0,114 /161/
VLT 4	-0,244 /161/	-0,244 /161/	-0,155 /161/	1,000 /161/	-0,062 /161/	-0,196 /161/
VLT 5	-0,212 /161/	-0,054 /161/	-0,252 /161/	-0,062 /161/	1,000 /161/	-0,211 /161/
VLT 6	-0,298 /161/	-0,135 /161/	-0,114 /161/	-0,196 /161/	-0,211 /161/	1,000 /161/

4.sz. táblázat

ÖSSZEFOGLALÁS

Az értékek szerepe és jelentősége a személyiség fejlődésében elvitathatatlan. A személyiség jellegzetes arculatát az egyes értékekhez, illetve az értékrendszerekhez történő kötődés formálja.

Elméleti és gyakorlati vizsgálódások alapján megállapíthatjuk, hogy az értékek sajátos módon, de speciális eszközök segítségével vizsgálhatóvá válik.

Tapasztalataink szerint életkori sajátosságot tükröz az a tény, hogy az egyes életkorok jellegzetes értékváltozásokat tükröznek. Az életkori szegmenssen belül, serdülőkorban, kitüntetett szerepe az esztétikai, a szociális, a kulturális, a gazdasági, a politikai és az elméleti orientációknak van. Ez a felismerés természetesen a vizsgáló eszköz sajátos felépítéséből adódik. Mivel kizárólagosan csak azokat az értékeket tárhatja fel különféle összehasonlítási, és rangsorolási technikák segítségével, melyek a tesztben megfogalmazódnak.

A korábbi vizsgálatok adataival az esztétikai értékek első helyre kerülését nem tudjuk pontosítani, mivel ilyen jellegű vizsgálatok adatai nem állnak rendelkezésünkre. Az a tény, hogy a szociális kapcsolatok, a társas közösségi viszony második helyen áll, kedvező a vizsgált populációra vonatkozóan. Ami azt fejezi ki, hogy a fiatalok nagy jelentőséget tulajdonítanak az emberi kapcsolatoknak, és az ezzel összefüggő értékeknek. Szerencsés az, hogy sajátos képzésüknek megfelelően a gazdasági értékorientáció nem tévesztődik szem elől és mindig riválisa marad az általános kulturális és művelődési beállítódásnak. A társadalmi valósághoz közeli az a vizsgálati tény, mely szerint a politikai realitásokkal való találkozás ebben az életkorban /17. életévre/ felerősíti a politikai kérdések iránti értékelő beállítódást.

Az iskolai élet sajátos vonását tükrözi az, hogy az értékek rangsorában nem éppen a legszerencsésebb módon, háttérbe kerül az elméleti tudásra és a tudomány eredményeire vonatkozó értékelő állásfoglalás. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a tanu-

lók szakmai képzése fokozatosan háttérbe szorítja az általános elméleti tárgyakhoz korábban kialakult kedvező viszont. Ez az-
zal függ össze, hogy első osztályban még jelentős az elméleti,
tehát az általános ismeretek iránti érdeklődés, de ez fokoza-
tosan csökken a tanulmányi évek alatt, a specializáció hatásá-
ra.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy a vizsgált mintára vonat-
kozóan sajátos értékrendet tükröző képet kaptunk, annak elle-
nére, hogy az életkor specifikus vonások mindvégig jellegzete-
sek maradtak az értékbeállítódásban.

I r o d a l o m

1. ALLPORT G.W., 1980. A személyiség alakulása, Gondolat Kiadó. Budapest, 599. old.
2. ARONSON E., 1978. A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 331. old.
3. Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. 1973. Tankönyvkiadó. Budapest, 416. old.
4. BOZSOVICS L.I., 1976. A gyermeki fejlődés szociális szituációja. Pedagógiai szociálpszichológia. Vál.: Pataki Ferenc. Gondolat Könyvkiadó. Budapest, 56-83. old.
5. DARÓCZI Sándor, 1980. A nevelési tényezők értékhordozó és információ-közvetítő szerepéről. Pedagógiai Szemle. 7-8.sz. 619-627. old.
6. DURÓ Lajos, 1980. A pályaválasztási értékorientáció mint pszichológiai probléma. Vizsgálatok a pályaválasztási értékorientáció körében.
/Szerkesztette: Duró Lajos és Zakar András./
Bács-Kiskun megyei Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, Pedagógus Továbbképző Intézet. Kecskemét. 6-26. old.
7. DURÓ Lajos, 1981. A csoportfejlődés longitudinális vizsgálata középiskolai osztályokban. Magyar Pszichológiai Társaság V. Országos Tudományos Konferenciája. 1981. márc. 4-6. Előadaskivonatok. Összeállította: Barkóczi Ilona. Magyar Pszichológiai Társaság. Budapest, 186. old.
8. GÁSPÁRNÉ ZAUNER Éva, 1978. Mondásválasztás. Pedagógiai-pszichológiai módszer a személyiség értékrendszerének megismerésére. Akadémiai Kiadó. Budapest, 213. old.

9. HELLER Ágnes, 1970. Hipotézisek egy marxista értékelmélet-hez. Magyar Filozófiai Szemle. 5.sz. 759-790. old., 6.sz. 1043-1078. old.
10. JADOV V.A., 1981. A személyiség szociális magatartásának diszpozíciós szabályozása. A személyiség nevelésének alapkérdései. /Válogatta és szerkesztette: Petrikás Árpád./ Tankönyvkiadó, Budapest, 175-196. old.
11. Javaslat a közoktatás távlati fejlesztésére. /Tervezet./ 1981. Budapest. 63. old.
12. KATZ D., 1979. Az attitűdök tanulmányozásának funkcionális megközelítése. Az attitűd pszichológiai kutatásának kérdései. Szerk.: Halász L.-Hunyady Gy.-Marton L.M. Akadémiai Kiadó. Budapest, 105-121. old.
13. KON I.Sz., 1979. Az ifjkor pszichológiája. Tankönyvkiadó. Budapest, 375. old.
14. KOVALJOV A.G., 1972. Személyiséglélektan. Tankönyvkiadó. Budapest. 500. old.
15. LÉNÁRD Ferenc, 1981. Emberismeret a pedagógiai munkában. Tankönyvkiadó, Budapest, 239. old.
16. MURÁNYI Mihály, 1974. Az értékorientációk fejlesztése. Pszichológia-Nevelőknek. Tankönyvkiadó. Budapest, 118. old.
17. PETROVSZKIJ A.V., 1980. A közösség szociálpszichológiai elméletéről. Csoportlélektan. 2. kiadás. /Szerkesztette: Pataki Ferenc/ Gondolat Könyvkiadó. Budapest, 236-249. old.
18. RUBINSTEIN Sz.L., A pszichológia fejlődése. Elvek az utak. Tankönyvkiadó. Budapest, 396. old.
19. SZEKENYI Péterné, 1975. Gimnazisták életideálja. Neveléstudomány és társadalmi gyakorlat. Akadémiai Kiadó. Budapest, 91. old.
20. VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya, 1978. Értékrendszerek, értékorientációk. A filozófia kérdései a pszichológiához. Világosság. 1978. 7.sz. 401-407. old.
21. VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya, 1978. Az értékek tudatától az értékek megvalósításáig. Az értékorientáció szociálpszichológiai vizsgálata. Világosság. 10.sz. 593-599. old.

22. VÁRINÉ SZILÁGYI Ibolya, 1978. Értékorientációk vizsgálata - konfliktushelyzetben. 75 éves a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézete. /Felelős szerkesztő: Dancs István./ Budapest, 178-187. old.
23. ZRINSZKY László, 1972. Az életcél és az eszmények szerepe a személyiség fejlődésében. Pedagógiai és pszichológiai Közlemények. Budapest, 44-62.old.
24. ALLPORT-VERNON-LINDZEY: Értékbeállítódás teszt Gergely Jenő átdolgozása alapján. Kézirat. 1976.

Емё Гергей:

Опыт применения теста по установке ценностей типа
Алпорт - Вернон - Линдаей

Автор в соответствии с условиями культуры, сложившимися в Венгрии, вновь сформировал тест установки ценностей - для учащихся подросткового и юношеского возраста. На основе предварительных исследований было установлено, что тест является пригодным измерительным средством для показа организованности и изменений ценностных ориентаций.

На основе опытов подтверждается, первоначальное предположение составителей теста, согласно которому теоретическая ориентация, социальность, экономическая установка, эстетическая ориентированность, а также формирование оценочного (критического) отношения к политике и культурным традициям у учащихся различного возраста и пола отражают своеобразные тенденции.

Средство, исследующее установку ценностей, с пользой может пополнить арсенал прежде использованных у нас методов, раскрывающих ценностные ориентации. Оно может успешно применяться в воспитательном процессе с целью планирования деятельности, формирующей установку ценностей и определения тенденций изменений вследствие педагогического вмешательства. Этому способствует стандартизация взятого в план теста.

Gergely Jenő

Bei Anwendung des Werteinstellungstests von Allport- Vernon-Lindzey gewonnene Erfahrungen

Der Autor gestabte den Werteinstellungstest entsprechend den ungarischen Kulturverhältnissen für heranwachsende und jugendliche Schüler um. Auf Grundlage vorhergehender Untersuchungen stellte er fest, dass der Test als geeignetes psychologisches Messverfahren zur Kennzeichnung der Struktur und Veränderungen der Wertorientierung angesehen werden kann.

Die Erfahrungen scheinen die ursprüngliche Hypothese der Zusammensteller des Testes zu erhärten, dass die theoretische Orientierung, die Soziabilität, die ökonomische Einstellung, die ästhetische Orientierung, die Entwicklung der schätzenden Verhältnisse zur Politik und kulturellen Tradition im Falle der Schüler verschiedener Altersgruppe und Geschlechts spezielle Tendenzen spiegelt.

Die Werteinstellung untersuchende Methode kann das Arsenal der bei uns bereits zur Erforschung der Wertorientierung verwendeten Methoden nutzbringend ergänzen. Sie kann nutzbringend bei der Planung der die Werteinstellung gestaltenden Tätigkeit des Erziehungsprozesses und bei der Skizzierung der Tendenzen der auf den pädagogischen Eingriff folgenden Veränderungen Anwendung finden. Dies wird durch die in Plan genommene Standardisierung des Test begünstigt.